

Egy csalódott illuzionista

(Szatíra)

A szerénység már az én ifjúkoromban sem számított erénynek, és régi fénye azóta csak tovább kopott. Én mégis kitartóan s tüntetőleg üztem kultuszát, olyannyira, hogy sokan hóbortosnak vélték. A dicsekvés vágyánál szememben most is fontosabb a rejtett érdem. De elhűlve fedeztem föl mostanában biztos jelét, hogy mindenkorí manifeszt szerénységem olykor talán éppen megveszekedett nagyképűséget takart.

Négy idehaza kiadott könyvem közül a legszerényebb – merthogy az első kötetem anyagára megelőlegezve Sinkó-díjat, az első regényemre pályázati, a következőre Hid-díjat kaptam –, a díjazatlan Eligazodni élére (melyben feleennyi idősen, élményvilágom legkorábbi mélyrétegébe leásva és a katonáskodás muszájait feldolgozva kerestem fogódzót a világhoz) André Malraux Ellen-emlékiratainak Lázár című fejezetéből vett mottót biggyesztettem. Valahogy így hangzik: „Amikor az aszkéta már elveszített mindenfajta illúziót, de még nem jutott el a megvilágosodásig, nem érez mást, csak a lét kifürkészhetetlen tudatát, a Mélység Nyugalmát, valamennyi életszakasa egységében.”

Remetének, valamiféle jóginak láttam és láttattam tehát magamat 32 esztendősen, 1983 táján, olyanak, aki „minden illúziótól megszabadult”.

Húsz év telt el azóta.

Hogyhogy még mindig nem jött el ezalatt a megvilágosodás?

Mellbe vágott az önmagammal szembesítő kérdés.

Azt kell hinnem, kicsit sokat képzelt magáról az az aszkéta. Azokat igen, legkorábbi lelki sérüléseit az írás útján feldolgozta – de hogy mi néven nevezendő illúzióktól kellett megszabadulnia és melyektől szabadult meg, azt el nem tudom képzelni azok után, hogy mennyi, de mennyi illúzió kolonca maradt az időközben megélt teljes két évtizedre. Önképe jelzett inverzióját – mármint hogy szerénynek az önhitt mutatja magát, s annak nagy a szája, aki fél – korántsem tartja szokatlannak, aki valaha is foglalkozott a Szondi-tesztel és a sorselemzéssel, amely ékesen bizonyítja, hogy ellentétes hajlamok örökítődnek a családokban folytonosan

egymás mellett: aszkézis és hedonizmus, gátlástalanság és türelem. Szondi Lipót személyiségzavaros típusokat prezentáló arcképcsarnokában, nagyon leegyszerűsítve, a vizsgált személy azok arcmásához vonzódik, akik valójában közömbösek, s azokét tartja viszszataszítónak, akikben tudattalanul lényé legrejtettebb szörnyeire ismer. Önképét is nyilván így alakítja: külsőleg a vágyotthoz hasonul, miközben láncra verve vergődik benne igazi ösztönlénye.

Ha így volt, ha szépítés és öncsalás volt, akkor feltett szándékkal ellentétben másokat magam is megtévesztettem. Komolyan gondolt szerénységem maga volt a szemfényvesztés.

Ideje tehát számba vennem mindazokat az illúziókat, tévhiteket, amelyek megvilágosodásomat egyre csak odázzák.

Mennyi időbe telhet feltérképeznem balgaságom korallzátonyát? Fogalmam sincs. Csak azt tudom, hogy végső ideje hozzálátnom, mielőtt teljesen benőné éne-met. Még hozzá úgy, hogy újabb illúziókkal ne szaporítsam. Főképp hogy másokban ne ültessem el megint csak illúziók magvát, sőt inkább segítsék megszabadulni tőlük.

Tévképzeim legelején sajátlagos önfelmentés áll. Hogy **az út a fontos, nem az ösvény**. Tévedés azt hinni, hogy a kicsinynek, a legpirinyóbbnak nem épp olyan nagy a tétje, mint a nagynak. Hogy kicsinek gondolt dolgokban bocsánatos bűn a melléfogás, ha a helyes főirányt világosan látjuk, jóhiszeműen vagy hezitálva, de elfogadjuk, s azt követjük. Mert még csak ebben lehet igazán nagyot tévedni. S akkor aztán súlyosbítólag hozzátevődik a kis csalafintaságok, vétkek, öncsalások halmazata.

Második illúzió: nekem azt mondták, velem elhitették – nem is nehéz meggyőzni róla férfiembert –, hogy **szél ellen nem lehet pisálni**. Sok földimmel, erre kondicionált véreimmel, világeletemben ahhoz tartottam magam, hogy nincs értelme fejlel a falnak men-

ni. Sőt ferde szemmel néztem a hepciáskodókra. Legáltalában behúztam a nyakam közöttük. Például amikor az alkotók gyűlésén a Forum Kiadóban egy anyám körül, ugrai születésű szabadkai író – aki az én gyermekkori Szerb utcám kanyarulatában éldegél most is – azt indítványozta, hogy fogadjunk el tiltakozó nyilatkozatot a Ceausescu-féle romániai falurombolás ellen. Ugyan mi esélye lehet egy pirosvilla-megállói Kópé-góbénak, akitől nyugodtan elvették az Európában a legelső között létesült és Esti Kornéllal világirodalmi rangra emelt villamosát kondukterestül – a Conducator ellen? S lám... Kopeczky László a honi baziliszkuszt letűnését is kibőjtölte. Szél ellenében is, hébe-hóba, muszáj tehát. (Amikor már nem lehet visszatartani.)

Harmadik illúzió: türelem rózsát terem – bár mindéig kissé lesajnáltam, fogva tart a népi bölcsesség. Melyet nyilván izgágák, hebehurgyák, hübelebalázok lehűtésére (szocializálására) találtak ki, elharmarkodott cselekedetek elé gátnak. De akiben eleve a töprengés, a szemlélődés hajlama a legerősebb, mindennél erősebb, az letesz a rózsáról, ha nincsen. S csak türelmes. (Arra jó, hogy szívós türelemmel őrizze a rózsát, ha van, a türelmetlenektől.)

Negyedik illúzió: azt hittem, a szakadék széléől mindenki visszariad. Holott a meredek part közelsége örült rohanásra, tülekedésre készíti például a gnucsordát. Egyedei nem tehetnek mást, kétségbeesetten nekifutnak a lenn örvénylő víznek, miközben ott krokodilok lesnek áldozatukra.

Ötödik illúzió: azt gondoltam, a képzelet úrrá lesz az esetlegességeken. Legyűrheti a vakvéletlent, egyszóval az életet. Ha a valószínűség labirintusának minden kanyarulatába előzetesen benéztünk, nem tévedhetünk majd el, meg sem botlunk. De ez még lányhódításra sem volt elég. Hiába zongoráztam végig elszántan a találkajelenet minden elképzelhető változatát. Lázasan kerestem s memorizáltam talpraesett replikákat minden elképzelt váratlan beszédhelyzetre. Mit mondjak: magamban néha tündököltem. És láthatóan? A döntő pillanatban belém süttek a sziporkák. Hiszen én már mindent eljátszottam... Untam magamat.

Hatodik illúzió: komolyan azt képzeltem, igen gyermekem módon, hogyha valahol, hát az irodalomban, a művészetben csalni nem lehet. Miközben évek során lépten-nyomon kóklerség, akarnokság, ön-

tetszelgés emeltyűit láttam működés közben, és talmi babérok zörgésétől őszintén viszolyogtam. Inkább úgy tettem, mintha ez nem lenne, csak ne kelljen észrevennem. A tisztákat még megismertem, kevesen, nagyon kevesen voltak, és olykor ők is bepiszkolódtak. Már nem értettem, mit keresnek itt, mi dolguk az alantasok közt, a mocskokban. Miért kultiválják, holdkórosan, tündetőleg, a nem létező tisztaságot? És ki rajong végre értem?

Hetedik illúzió: írói pályám egy fordulópontján feltettem magamban – egy dunántúli kastélyba szerencsésen elvonulva – , hogy egymást gazdagítólag öszszebékitem, ami nem egy töről fakadt, a népi életírást és (elképzelve-eljátszva a honvesztést megírom – és egyúttal mint tehertételt leírom) a világgá futásom kísértését. Ekörül olyan illúziót ápoltam, hogy kétségtelen és megkérdőjelezhetetlen teljesítményem meggyőzi, megtéríti majd az elfogultságaikra, előítéleteikre hagyatkozó táborokat, s konszenzus születik a művészet megváltó hatalmáról. Ennek királya, a nap hőse én leszek. Amikor a kutya sem ugatott meg, engedtem a beképzeltség illúziójának: hogy nem értenek meg. (Nem engem kell, saját magukat. Nekem is magamat. Magamat és másokat.)

Nyolcadik illúzió: hogy a fogadalmak beválthatók. Amikor Újvidéken nagy nehezen házat vettünk, hogy berendezzük az életünket, esküdöztem, innen én csak úgy megyek el, ha visznek. Eszembe juttatja most ez a fiasco fogadalmamat, melyet gyermekfővel Szabadkán tettem, a külvárosi utca szabad mezőre kifutó végében a csillagos ég alatt: hogy én e helyet soha el nem hagyom, így görbüljek meg. Hát igen, elevenen él bennem az is, hogy azután meg itt egyszer beszorult a lábam két rönk közé a fatelep mellett, ahol annyit futkároztunk a halomba gördített gerendákon. Úgy beszorult, hogy sírva rángattam már, belém nyilallt, istenkém, itt pusztulok el, fiatalon. Nagy sokára tudtam kibálni.

Kilencedik illúzió: hogy vannak feltétlen menlevelek. A legnagyobb menlevélnek én az írást gondoltam. Úgy éreztem, arra jogosít, és ezt mások is kötelesek méltányolni, hogy csak fél lélekkel éljek ebben a világban, s egész valómmal szemlélődjek, mint a lótusz-evők. Tizenéve, a háború előszelének közeledtén azt válaszoltam kérdezősködő későbbi anyaországi jótémomnak: megnyugtatna, ha a zsebemben tarthatnék egy levelet, valamiféle bumaskát, mint dédapám az

Isonzónál a nyakába függesztett imát, amely a harctérről kétszer is hazahozta – egyszer magáért, egyszer a gazdafiúért szolgált (csak azután ment neki a Tiszának) –, hogy végszükségben a menedék reménye éltesen. Valamiféle státusigazolványt álmodtam magamnak, mások mintájára gyermekünk megszületése előtt titokban talán útlevelet, ha a feleségem odaát szülné meg... Már tudom, a történelem alól nincs menlevél, és a végítélet tüze mind elhamvasztja az olcsón szerzett búcsúcédulákat. Elvégre útlevelet a kezükbe nyomva tuszkoltak ki nem sok éve embereket a szabadkai vasútállomáson, s miközben életüket megtartot-

ták, idegenben el is veszítették. Jól beszélt hát mégis az az ifjú földim mostanában, egy szabadkai fiú, aki azt találta mondani, szülővárosában akar élni s meghalni is majdan. Hogy valamiféle megnyugvást és bátorítást nyerjen elhatározásához, a kettős állampolgárság lehetősége arra jó.

A tizedik illúzió: ha én térnék vissza most már nyugodni végül honi rögben, lelki szememmel odalátom sírfeliratomra a summázatot: „Itt nyugszik B. A. **illuzionista.**” Hacsak nem azt írnák fölébem nevem után, kiábrándítóan: „Iluzijo – ništa.”

